Dragoljub Todorović
advokat, Beograd

NEKI ASPEKTI SUĐENJA ZA ZLOČINE U SANDŽAKU

U periodu jun 1992. – jun 1993. godine sprovođen je otvoren teror, vršeno neviđeno nasilje, primenjivana brutalna sila i korišćena sva sredstva za uništavanje ljudi, kuća, stoke, imanja i drugih dobara Bošnjaka u Sandžaku, i to u kompletnoj oblasti i srpskog i crnogorskog Sandžaka. Navedeni progon sprovodile su regularne oružane formacije (vojne i policijske) Srbije i Jugoslavije, bilo iz redovnog ili mobilisanog i dobrovoljačkog sastava, zatim regularne jedinice vojske Republike Srpske, koje su delovale pod okriljem Vojske Jugoslavije. Navešćemo samo najdrastičnije slučajeve progona Bošnjaka u Sandžaku u naznačenom periodu:

1. U opštini Pljevlja, na njenom zapadnom delu, nalazi se prostrano seosko područje Bukovica, koje sačinjava 39 sela, u kojima je uglavnom živelo bošnjačko stanovništvo. Prostor Bukovice sa tri strane graniči se sa Bosnom i Hercegovinom, a granica se prostire u dužini od 140 kilometara. Iako su Pljevlja opštinski centar, sela Bukovice su od Pljevalja udaljena 70-85 kilometara, a od bosanskih gradova Čajniča 5 kilometara, Foče 15-20 kilometara, a vrlo blizu je i Goražde. U periodu jun 92. – jun 93. u Bukovici je ubijeno šest Bošnjaka, izvršene su dve otmice u kojima je oteto u prvoj pet, a u drugoj sedam Bošnjaka, koji su kasnije razmenjeni, pretučeno je 76 građana bošnjačke nacionalnosti od kojih je 31 zadobio teške telesne povrede sa trajnim posledicama, spaljeno je pet kuća, osnovna škola u selu Krčevine, džamija u selu Planjsko, a oštećena je džamija u selu Rosulje. Vršena su mnogobrojna zlostavljanja na javnom mestu, kao i pretresi koji su praćeni pljačkom imovine. Kao posledica svega navedenog došlo je do iseljavanja građana bošnjačke nacionalnosti, tako da je Bukovica praktično etnički očišćena. Nakon iseljavanja Bošnjaka njihove kuće su opljačkane i demolirane, sa kuća su poskidani krovovi, vrata i prozori, patos i ostalo pokućstvo je opljačkano.

2. U toku leta 1992. godine akcijama četničkog vojvode i narodnog poslanika Srpske radikalne stranke u Saveznoj skupštini Čeka Da-

čevića počelo je maltretiranje građana bošnjačke nacionalnosti u gradu Pljevlja. Rušene su trgovačke radnje i drugi poslovni objekti Bošnjaka, zapaljeno je šest lokala vlasnika Bošnjaka u tržnom centru u Pljevljima, nastala je panika i ogroman strah Bošnjaka građana Pljevalja. U noći između 7. i 8. avgusta, dok je Čeko Dačević bio priveden na informativni razgovor i zadržan, njegovi ijudi su blokirali Pljevlja, sprečili ulaz i izlaske iz grada ljudima i vozilima, zauzeli sve vitalne objekte u gradu: poštu, opštinu, bolnicu, benzinsku pumpu, radio relej, Centar bezbednosti, pekaru. U gradu je vladalo vanredno stanje i pretila je opasnost stravičnog pokolja Bošnjaka. U Pljevlja je došao predsednik Republike Crne Gore Momir Bulatović i načelnik štaba Druge armije VJ general Damjanović. Predsednik Bulatović je naredio da se Čeko Dačević pusti iz pritvora. Tu svoju odluku Momir Bulatović je kasnije komentarisao na sledeći način:

"Tada, u tim dramatičnim zbivanjima kada su nas samo sekunde djelile od ljudskog ludila i pakla međusobnih obračuna, ja sam naredio da se iz zatvora privremeno pusti Dačević. Tu sam odluku donio pod strašnom ucjenom, jer su prema kućama nedužnih pljevaljskih Muslimana bile okrenute cijevi topova i mitraljeza dovučenih sa bosanskog ratišta i vođenih rukama onih boraca koje smo tako zdušno pomagali. Sve dok nijesmo doveli značajne snage policije i vojske i deblokirali grad, morali smo da postupamo po diktatu ovih novokomponovanih demokrata."

3. Selo Kukurovići, koje pripada opštini Priboj i koje je naseljeno bošnjačkim življem, napadnuto je 18. februara 1993. godine od strane naoružanih i uniformisanih lica i u tom napadu troje ljudi je ubijeno, dvoje teško ranjeno i zapaljeno je devet kuća. Svi stanovnici su iste noći nakon napada napustili Kukuroviće i tokom noći došli u Priboj i Pljevlja.

4. Na dan 26. avgusta 1992. godine Ramo Berbo iz sela Zabrđe, opština Priboj, čekao je autobus u selu Sjeverin na raskrsnici puta Priboj-Rudo. Sa njim je bilo više građana koji su takođe čekali autobus. U jednom trenutku u neposrednoj blizini zaustavio se kamion tipa TAM, koji je nosio protivavionski top. Iz njega je izašlo nekoliko vojnika u sivomaslinastim uniformama i dvojica su pretakala benzin od uličnog prodavca iz kanti u rezervoar, a jedan je prišao Ramu Berbu i od njega tražio lična dokumenta. Nakon što je Berbo pružio isprave na uvid, vojnik je izvadio pištolj i nekoliko puta pucao u njega. Vojnici su potom naredili prisutnima da leš bace u reku Lim. Svedoci su tvrdili da se taj vojnik koji je ubio Rama Berba zvao Milorad Savić, a za ovo ubistvo on nije odgovarao.

5. Dva monstruozna zločina koja su bila predmet sudskih procesa su otmica i kasnije ubijanje 16 putnika bošnjačke nacionalnosti dana

22. oktobra 1992. godine u mestu Mioče iz autobusa koji je saobraćao na liniji Sjeverin-Užice, zatim otmica i kasnije ubijanje 19 putnika bošnjačke nacionalnosti 27. februara 1993. godine u stanici Štrpci iz brzog voza 671 koji je saobraćao na relaciji Beograd-Bar.

Dakle, od svih mnogobrojnih zločina koji su se dogodili u Sandžaku u navedenoj godini sudski epilog, makar i delimično, nepotpuno, sa velikim zakašnjenjem i sa izostavljanjem bitnih činjenica, imale su samo otmice iz autobusa u Mioču i iz voza u Štrpcima. I jednu i drugu otmicu planirao je, organizovao, izvršio i do kraja, do likvidacije otetih, sproveo Milan Lukić, optuženik pred Haškim tribunalom za mnogobrojne stravične i za ljudski razum nezamislive zločine, počinjene u Višegradu i okolini. Suđenje za ratni zločin optuženim za otmicu u Sjeverinu održano je pred Okružnim sudom u Beogradu, pred većem kojim je predsedavala sudija Nata Mesarović, koje je presudom od 29. septembra 2003. godine osudilo u odsustvu Milana Lukića i Olivera Krsmanovića na po 20 godina zatvora, Dragutina Dragićevića, koji je prisustvovao suđenju, na 20 godina zatvora, i Đorđa Ševića, koji je takođe prisustvovao suđenju, na 15 godina zatvora.

Suđenje za ratni zločin optuženom za otmicu u Štrpcima Nebojši Ranisavljeviću održano je pred Višim sudom u Bijelom Polju, pred većem kojim je predsedavao predsednik suda doktor Vukoman Golubović, koje je presudom od 9. septembra 2002. godine osudilo Ranisavljevića na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina.

U oba sudska postupka nesumnjivo, pouzdano, na osnovu potpuno validnih dokaza utvrđeno je da je glavni akter obe otmice i likvidacije ljudi bošnjačke nacionalnosti Milan Lukić.

Analiziraćemo dva aspekta ovih suđenja i to:

– okolnosti zbog čega Milan Lukić nije izveden pred sud za ova dva teška ratna zločina u sudovima u Srbiji i Crnoj Gori;

– okolnosti zbog kojih osuđeni u ova dva suđenja za ratni zločin nisu tretirani kao pripadnici Višegradske brigade, regularne jedinice Vojske Republike Srpske, iako je to izvedenim dokazima na oba procesa u potpunosti utvrđeno.

Samo četiri dana nakon otmice u selu Mioče iz autobusa na liniji Sjeverin-Užice, dana 26. oktobra 1992. godine u Sjeverinu su uhapšeni Milan Lukić i Dragutin Dragićević, koji su se nalazili u automobilu marke pasat. Oni su sprovedeni istražnom sudiji Okružnog suda u Užicu, a ministar policije Srbije Zoran Sokolović izjavio je da su uhapšeni osumnjičeni za otmicu iz autobusa u Mioču. Međutim, protiv Lukića i Dragićevića vodila se istraga u predmetu Okružnog suda u Užicu Ki 118/92 zbog krivičnog dela neovlašćenog nošenja oružja, jer su prilikom hapšenja kod njih i u automobilu pronađene dve automatske puške Crvena

zastava, automatska puška Tompson, četiri bombe, tromblonska trenutna mina, pištolj marke Crvena zastava i veliki broj municije od oko 300 metaka za puške i pištolj. Istraga je trajala devet dana, pa je vanraspravno veće Okružnog suda u Užicu obustavilo istragu protiv Lukića i Dragićevića, ukinulo im pritvor i pustilo ih na slobodu bez obzira na veliku količinu oružja i municije pronađenih kod njih. Na osnovu detaljnog uvida u istražne spise Okružnog suda u Užicu Ki 118/92 okrivljenih Lukića i Dragićevića vidi se da u njima nema nijedne reči, niti bilo kakvog pomena otmice u Mioču. Dakle, neko moćniji je u međuvremenu dezavuisao ministra Sokolovića i sprečio ne samo istragu oko otmice, već bilo kakvu istragu protiv Lukića i on je pušten na slobodu.

Skupština Crne Gore formirala je Komisiju za prikupljanje informacija o otmici putnika iz voza 671 izvršenoj u Štrpcima 27. februara 1993. godine, na čijem čelu je bio Dragiša Burzan. Komisija je u toku svog rada prikupila veliku i značajnu dokumentaciju od Javnog tužioca Republike Srbije. Na osnovu te dokumentacije 13. novembra 1995. godine Komisija je sačinila: *"Izvještaj o rezultatima uvida u dokumentaciju o otmici u Štrpcima u posjedu Javnog tužioca Republike Srbije"*

Izveštaj sačinjavaju karakteristični izvodi, zapažanja i kratak opis dokumenata. Izveštaj sadrži opis 58 dokumenata koji se tiču otmice i koji su sačinjeni u ogromnoj većini neposredno nakon otmice (i u roku od 15 dana posle otmice) i od relevantnih faktora (železnice, tužilaštva i organa unutrašnjih poslova iz Priboja, Užica i Beograda). Dokumentacija predstavlja odličan, validan i prvorazredan dokazni materijal za preduzimanje jedne ozbiljne i sveobuhvatne sudske istrage.

Međutim, takva istraga nije pokrenuta. U međuvremenu, u toku 1993. i 1994. godine Milan Lukić je u Srbiji bio u zatvoru ukupno 10 meseci; prvo 15 dana po rešenju sudije za prekršaje zbog neprijavljenog boravišta, a posle izvesnog vremena provedenog na slobodi 9 meseci zbog neovlašćenog nošenja oružja. Nakon isteka te kazne, protiv Lukića je stavljen zahtev za sprovođenje istrage pred Okružnim sudom u Beogradu zbog otmice u Štrpcima, a krivično delo je kvalifikovano kao protivpravno lišenje slobode. Istragu je vodio tadašnji predsednik istražnog odeljenja Okružnog suda u Beogradu Dragoslav Rakić u predmetu Ki 566/94 i ona je trajala 20 dana, od 6. do 26. aprila 1994. godine. Za to vreme sudija Rakić saslušao je samo Lukića i tri svedoka, iako je morao imati svu dokumentacju koju je Javni tužilac Republike Srbije dostavio Burzanovoj Komisiji u Podgorici. Na osnovu te dokumentacije sudija Rakić je u istrazi morao saslušati oko 150 svedoka, izvršiti niz istražnih radnji prepoznavanja, suočavanja, rekonstrukcije, uviđaja, provera i veštačenja. Rakić nije saslušao čak ni, od tužioca predložena, tri svedoka, milicionera, putnika voza, trojicu neposrednih očevidaca otmice. Istražni sudija Dragoslav Rakić je, u razlozima za neslaganje sa

njihovim saslušanjem, direktno falsifikovao i neistinito prikazao činjenice iz spisa predmeta, navodeći da ta trojica putnika, po zanimanju milicioneri, nisu bili putnici voza, već da su u ovaj slučaj umešani tako što su posle događaja kao službena lica uzimali izjave od milicionera pratilaca voza iz koga je izvršena otmica, što je čista laž.

Dakle, sudija Rakić je otvoreno, drsko i teškom zloupotrebom sudijske funkcije istragu protiv Milana Lukića lažirao i sabotirao, a u tome su mu, donošenjem odluka iz svoje nadležnosti, pomogli zamenik Okružnog javnog tužioca u Beogradu Milena Inić Drecun, sudije Okružnog suda u Beogradu Milovan Perović, Savka Gogić i Miroslav Cvetković, Javni tužilac Republike Srbije Dragan Petković i sudije Vrhovnog suda Srbije Ljubinko Sretenović, Vladislav Branovački i Dušan Maričić.

Kada je ova sramna istraga propala i obustavljena, Republika Srpska uputila je sa Pala zahtev za ekstradiciju Milana Lukića zbog krivičnog dela razbojništva (znači ne otmice), koji je potpisao sudija Blitvić i koji je stigao u Okružni sud u Beogradu baš na dan kada je Lukiću ukinut pritvor 27. aprila 1994. godine. Istražni sudija Okružnog suda u Beogradu Dobrivoje Gerasimović nakon prijema zahteva za ekstradiciju svojim rešenjem Kri 607/94 od 28. aprila 1994. godine određuje Lukiću takozvani ekstradicioni pritvor koji može trajati mesec dana, u kom roku će se doneti odluka o ekstradiciji Lukića Republici Srpskoj. Inače, ovaj zahtev za ekstradiciju je bespredmetan jer Republika Srpska nije ni konstituisana kao međunarodno pravna država, pa nije legitimisana da uputi ovakav zahtev, te regularni postupak jednostavno nije moguć. Bez obzira na to, 27. maja 1994. godine istražni sudija Dobrivoje Gerasimović je našao da su ispunjeni uslovi za ekstradiciju i Milan Lukić je transportovan u Republiku Srpsku, gde je odmah pušten na slobodu i dočekan kao heroj.

O ovoj ekstradiciji izjašnjavao se i tadašnji predsednik Savezne Republike Jugoslavije Zoran Lilić, koji je, prema podgoričkoj *Pobjedi* od 20. avgusta 1994. godine, rekao:

"Javnosti je poznata otmica putnika iz voza u stanici Štrpci. Svima je brzo postalo znano da je izvršilac bio nekakav Lukić, štampa je o tome pisala. Naša policija ga je našla i uhapsila, rizikujući sopstvene živote. Istraga je povedena, ali niko i slovima niko, nije hteo da pomogne da se dođe do jednog jedinog materijalnog dokaza. Na kraju su rekli (vlasti Republike Srpske) *da će njihovo pravosuđe to završiti i da je to uostalom djelo izvršeno na njihovoj teritoriji, da su oni pravna država itd. Uputili su pismo za izručenje Lukića zbog, kako se to uobičajenim pravnim jezikom kaže, osnovane sumnje da je umješan u otmicu putnika itd.*

Kada je izručen i predat, odmah je pušten i čak nagrađen od strane rukovodstva Republike Srpske..."

Drugi pravni aspekt suđenja za otmice tiče se činjenice da su državni tužilac u Bijelom Polju i državni tužilac u Beogradu uporno izbegavali da u optužnom aktu navedu da su otmičari pripadnici Višegradske brigade, koja je regularna jedinica Vojske Republike Srpske. Poznato je da je sud strogim i imperativnim pravilima procesnog zakona vezan za činjenični opis dela koji daje optužba i da se izmenom tog opisa poništava identitet optužbe i presude, koji mora da postoji (ako se povredi presuda ne može da opstane). Predsednici veća, koji su sudili optuženim za otmice u Štrpcima i Mioču, u Bijelom Polju i Beogradu, sudije Vukoman Golubović i Nata Mesarović, vodili su suđenja objektivno, stručno, nepristrasno, na visokom profesionalnom nivou i vođenje ovih procesa može im služiti na čast i kao ljudima i kao profesionalcima.

Iako ograničeni odredbama procesnog zakona, oni su ipak u izreku presude uneli sledeće:

Vukoman Golubović:

"...kao dobrovoljac i vojnik Interventne čete pri Višegradskoj brigadi..." (odnosi se na okrivljenog Nebojšu Ranisavljevića).

Nata Mesarović:

"...kao pripadnici Prve lake pešadijske brigade Višegrad..." (odnosi se na okrivljene Milana Lukića, Olivera Krsmanovića i Dragutina Dragićevića).

Argumenti da su okrivljeni za otmice bili pripadnici regularne jedinice Vojske Republike Srpske su sledeći:

1. Komandant Višegradske brigade, potpukovnik Luka Dragićević je i u iskazu pred sudom u Bijelom Polju i pred sudom u Beogradu izjavio da u zoni delovanja njegove jedinice nije bilo paravojnih formacija.

2. Na osnovu potvrda koje se nalaze u spisima predmeta Okružnog suda u Užicu Ki 118/92 vidi se da su Milan Lukić i Dragutin Dragićević pripadnici jedinice Vojske Republike Srpske. Potvrde je u ime komande Prve višegradske lake pešadijske brigade izdao tadašnji načelnik štaba potpukovnik Luka Dragićević.

3. U svom iskazu pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu Dragoslavom Rakićem, u predmetu Ki 566/94 datom 6. aprila 1994. godine, Milan Lukić je izjavio:

"...Ja sam od 8. aprila 1992. godine pa neprekidno do 8. marta 1993. godine bio na ratištu, na prvoj borbenoj liniji u Višegradu. Ratovao sam u sastavu Vojske Republike Srpske, čiji je komandant Ratko Mladić. Neprekidno mi je bio neposredni starešina komandant Višegrada potpukovnik Luka Dragićević. Ja nisam bio ni u kakvim paravojnim formacijama, jer sam ja rođen u Višegradu, gde sam i odrastao pa sam se uključio u redovan sastav srpske vojske..."

4. Branimir Savović, koji se u vreme otmica u Mioču i Štrpcima nalazio na dužnosti predsednika opštine Višegrad, ispitan je kao svedok u predmetu Okružnog suda u Užicu Ki 118/92 3. novembra 1992. godine i tom prilikom je rekao:

"...Okrivljenog Lukić Milana lično poznajem. Okrivljenog Dragićevića lično ne poznajem, a moguće je da i njega lično znam iz viđenja. Okrivljeni Lukić je komandant jedinice za specijalne namene pri lakoj pešadijskoj brigadi Višegrad u sastavu Vojske Republike Srpske, tako da je on neposredno podređen komandi lake pešadijske brigade Višegrad. Mislim da je ta jedinica veličine jednog voda.

Okrivljeni Dragićević pripada jedinici kojoj je Lukić komandir tako da oni obojica predstavljaju pripadnike regularne vojske Republike Srpske."

5. Lazar Draško, po zanimanju advokat, u ratu je imao čin poručnika Vojske Republike Srpske i u vreme otmica bio je u sastavu lake pešadijske brigade u Višegradu. Dana 3. novembra 1992. godine saslušan je pred istražnim sudijom Okružnog suda u Užicu u predmetu Ki 118/92 izjavio sledeće:

"...Okrivljene Lukića i Dragićevića poznajem, s tim što Lukića lično poznajem a Dragićevića samo iz viđenja. Obojica pripadaju regularnoj vojsci Republike Srpske, nalaze se u jedinici za specijalne namene koja je veličine jednog voda, a kojom komanduje okrivljeni Lukić."

Dokaza za pripadnost svih okrivljenih za otmice Vojsci Republike Srpske ima mnogo, navedeni su samo najubedljiviji.

Odgovor na pitanje zbog čega državni tužioci vojnike Republike Srpske tretiraju kao neke razularene bande i pljačkaše, koji isteruju neku svoju pravdu, postaje jasan kada se zna da je Vojsku Republike Srpske formirala nekadašnja JNA, a kasnije Vojska Jugoslavije. Svi visoki oficiri, komandanti jedinica Vojske Republike Srpske saslušani na suđenju u Bijelom Polju izjavili su da su bili oficiri JNA i na početku rata u Bosni nalogom Generalštaba JNA prekomandovani u Vojsku Republike Srpske da bi po završetku rata ponovo bili vraćeni u naslednicu JNA, Vojsku Jugoslavije. Pored komandnog oficirskog kadra, Vojska Republike Srpske dobila je oružje, oruđe, kompletnu tehniku i sva sredstva bivše JNA, a finansirana je od strane Savezne Republike Jugoslavije sve vreme rata. Dakle, veze dve vojske su mnogobrojne, višestruke i vrlo specifične. U predmetu u kojem je suđeno okrivljenom za otmicu u Štrpcima pred Višim sudom u Bijelom Polju postoji originalna dokumentacija železnice čija je autentičnost potvrđena saslušanjem svedoka, iz koje se vidi da je otmica u Štrpcima bila najavljena mesec dana ranije i da su o toj najavi obavešteni vrlo precizno i iscrpno svi faktori železnice, policije, vojske i politike Srbije i Savezne Republike Jugoslavije,

uključujući i tadašnjeg predsednika SRJ Dobricu Ćosića. Inače, vrlo je indikativno da su se svi ovi monstruozni i duboko tragični događaji u Sandžaku dogodili u periodu dok je predsednik Savezne Republike Jugoslavije i vrhovni komandant oružanih snaga Jugoslavije bio Dobrica Ćosić. Nalazimo da je ovo forsiranje terora u Sandžaku bilo u cilju ostvarivanja dogovora Tuđman-Milošević o podeli Bosne i Hercegovine, po kojem bi centralni delovi BiH pripali Bošnjacima, a granični, prema Hrvatskoj Hrvatima, a prema Srbiji Srbima, pa su u tu svrhu Bošnjaci Sandžaka bili nepoželjni na tom području, te ih je terorom, torturom i drugim metodama trebalo naterati da se presele u centralnu Bosnu.

Na kraju, radi boljeg razumevanja stava državnih tužilaca da su otmičari iz Štrbaca i Mioča pripadnici paravojnih formacija citiramo telegram koji je početkom jula 1993. godine ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske Ratko Adžić uputio MUP-u Srbije:

"Dosadašnjom istragom je utvrđeno da su otmicu putnika izvršili pripadnici paravojne grupacije koja je delovala na prostoru Rudog i Višegrada. Radi se o grupi koja je bila izvan kontrole vojne i političke komande. Energičnom akcijom grupa je razbijena i neki pripadnici pritvoreni radi istrage i utvrđivanja činjenica. Osnovane indicije postoje da su bili manipulisani i podstrekivani na takva dela od strane obaveštajnih faktora sa ciljem medijske satanizacije srpskog naroda..."

Citirani telegram iz jula 1993. godine kao da je bio orijentacija i putokaz državnim tužiocima u Srbiji i Crnoj Gori i oni su se njega držali kao pijan plota.